

GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİNE ETKİSİ VE KKTC’YE YANSIMASI ÜZERİNE RETROSPEKTİF TABLOSAL DEĞERLENDİRME

Okan Veli ŞAFAKLI*

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye'nin imzalamış olduğu "Gümrük Birliği" antlaşmasının dış ticarete etkisi retrospektif olarak salt tablosal bazda incelenmiştir. Çalışmada özetle, irdelenen literatürle genelde örtüşür şekilde gümrük birliği öncesi ve sonrası mutlak ve göreceli tablosal analize göre gümrük birliğinden dolayı uğranılan gelir kaybını telafi edecek ölçüde dahi gümrük birliğinin Türk dış ticareti üzerinde olumlu etki yapmadığı sonucuna varılmaktadır. Gümrük birliği öncesi ve sonrası gerek genelde gerekse AB ile ticarete istikrarsız gelişmeler ve ticaret açığının genelde devasa artması, AB ile ticarete ise pek değişmemesi gümrük birliğinin olumlu katkı yapmadığı yönünde değerlendirmelere neden olmaktadır. Gümrük birliğinden olumlu katkı alınmamasının gerekçesi olarak ortaya konan makro-ekonomik politikalar, yapısal reformlar ve teknolojik gelişmeler gibi unsurların ise tartışmasız gümrük birliğinden bağımsız olarak dış ticarete iyileştirmelere yol açacağı kuvvetle ihtimaldir. Ayrıca, Türkiye gümrük birliği antlaşmasının Türkiye açısından beklendiği gibi ticaretini dolaylı olarak Türkiye üzerinden gerçekleştiren KKTC için de olumlu sonuç vereceği beklentilerine karşın KKTC dış ticareti için dolaylı da olsa olumlu etki gözlemlenmediği çalışmanın bulguları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Ticaret Açığı, Gümrük Birliği, KKTC.

ABSTRACT

In this study, the retrospective evaluation of the impact of customs union to the Turkey's foreign trade has been conducted by solely referring to trade figures. As a brief summary of the study, when absolute and relative analysis covering pre and post customs union period are made it can be concluded that customs union has not positively contributed to Turkey's foreign trade and it has not even compensated the loss of income due to customs union. These findings largely overlap with the existing literature. Unstable fluctuations of Turkey's foreign trade as a whole and its increasing general trade deficit in addition to almost stable trade deficit with EU lead us to reach the conclusion above. Definitely, macro-economic policies, structural reforms and technological

* Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Bankacılık ve Finans Bölümü (osafakli@kibris.net)
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. II, No.2, (Ekim 2009)

developments as the primary excuses of this fact will most probably positively contribute to Turkey's foreign trade regardless of the country's involvement in customs union. Furthermore, as an indirect effect of Turkey's customs union foreign trade of Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) which is economically integrated with Turkey's economy and can reach external markets via Turkey has been expected to improve. However, improvement in TRNC's foreign trade is not also observed.

Keywords: *Turkey, Trade Deficit, Customs Union, TRNC.*

I) Giriş

Avrupa Birliği'ne (AB) giden yolun önemli bir parçası olarak imzalanan Gümrük Birliği (GB) antlaşmasının Türkiye'ye başta dış ticaret olmak üzere olumlu etkilerinin olacağı öngörülmüştür. Bu çerçevede, çalışmanın temel konusunu "Türkiye'nin AB ile yürütmekte olduğu GB'nin ülke ekonomisine ticari yönden etkisi" oluşturmaktadır. Ancak, GB'nin Türkiye ticaretine etkisi üzerine olan değerlendirme tablosal bazda gerçekleştirilecek olup arka plandaki nedenler ve etkili faktörlere referans literatürel bakışla sınırlı kalacaktır. Şöyle ki, "GB öncesi dış ticaretin mutlak ve göreceli (yüzde değişim) yapısı GB sonrası pozitif yönde bir değişime uğramış mıdır?" sorusu tablosal analizin temel odak noktasıdır. Bunun yanında, çalışmada ayrıca tanınmamışlık ve ambargolar nedeniyle ekonomisi büyük ölçüde Türkiye ile entegre olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) dış ticaretinin de GB'den dolaylı olarak olumlu etkileneceği öngörülmüş ve KKTC dış ticaretinin GB'den nasıl etkilendiği aynı çerçevede tablosal olarak incelenmiştir. Çalışmada, retrospektif olarak tablosal analiz yapmadan önce Türkiye'nin AB ile imzalamış olduğu GB antlaşması ve bunun Türkiye dış ticaretine etkilerine ilişkin başlıca literatür taranacaktır.

Günümüzde kullandığımız otomobil, TV, telefon gibi birçok ürün yanında ülkedeki üretim için gerekli mallar dış ülkelere ithal edilmektedir. Bunun yanında yabancı ülkeler tarafından tüketilen tarım, konfeksiyon ve diğer bazı ürünler de ülkemizde üretilip ihraç edilmektedir. Dolayısıyla, uluslararası açıdan ülke ekonomileri arasında interaktif bir ilişki söz konusudur. Bunun yanında, dış talepteki bir artma veya azalma bu tesislerin üretimini ve çalıştırdıkları insan gücünü doğrudan etkilemektedir (Seyidoğlu 2007: 1). Dolayısıyla, cari hesabın fazla vermesi Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya (GSYİH) olumlu etki yaparken açık vermesi ters yönde olumsuz etki yapmaktadır (Moffet vd. 2006: 76).

Türkiye'nin AB ile imzalamış olduğu GB antlaşmasının başta dış ticaret hadleri olmak üzere ekonomiye olumlu etkileri olacağı öngörülmüştür. Bölgesel

ekonomik bütünleşmelerin en yaygın türlerinden olan GB'nin en önemli özelliği, üyeler arasında her türlü tarife ve kotaların kaldırılması ve dışarıya karşı ortak bir tarife oranı uygulanmaya başlanarak, ortak ticaret politikalarının benimsenmesidir (Özkale ve Karaman 2006: 119; Çimen 1996: 20). Ekonomik bütünleşme ülkenin ticaretini, refahını, ödemeler dengesini ve ekonomik büyümesini etkiler. Ticaret etkileri dışındaki etkilerin çoğu esasen dinamik etkilerdir. Bunlar ülkenin rekabetçiliği, teknolojik gelişimi, kaynak dağılımı, ölçek ekonomileri ve yatırımları üzerinde etkilidir. Ticaret etkileri ise başta ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler olmak üzere statik etkileri kapsar. Ticaret yaratıcı etki, birlik içi pahalı üretimin yerini göreceli olarak daha ucuza üreten başka bir üyeden yapılan ithalatın alması olarak tanımlanırken, ticaret saptırıcı etki üye olmayan bir ülkeden yapılan daha az maliyetli ithalatın yerini göreceli olarak daha fazla maliyetli olan birlik içi bir ülkeden yapılan ithalatın alması olarak açıklanabilir (Yıldırım ve Dura 2007: 142-143).

1 Ocak 1996'da oluşturulan GB'ye göre, AB'den ithal edilen sanayi ürünlerinde tüm gümrük vergileri ile eş etkili tedbirler kaldırılmış, miktar kısıtlamasına son verilmiş ve Ortak Gümrük Tarifesi uygulanmaya başlamıştır. Topluluk ise zaten Katma Protokol'ün ticari hükümlerinin Eylül 1971'de yürürlüğe girmesi ile Türkiye'den ithal edilen sanayi ürünlerinde (bu protokolda belirtilen istisnalar dışında) uyguladığı gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırmıştı (DTM 2005).

GB'nin Türkiye'nin dış ticaretine etkisi üzerine yapılan literatürel çalışmalarda, gelir kaybının da dikkate alındığında dış ticarete olumlu etki yaratmadığı yönünde genelde örtüşen saptamalar yapılmaktadır. AB ve GB savunucusu durumundaki kuruluşlar ile bazı akademisyenler GB'nin nisbeten olumlu etki yaptığını ya da olumlu etki yapmamasının kriz ve makro politikalar gibi nedenlere bağlı olduğunu savunmaktadırlar. Bu çerçevede GB'nin Türkiye'nin dış ticaretine olumsuz etki yaptığını iddaa eden çalışmaları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- Harrison *vd.* (1996) statik bir genel denge modeli kullanarak yaptıkları çalışmada Türkiye'nin gümrük tarifelerini kaldırması nedeniyle uğrayacağı gelir kaybının sonuç olarak GSYİH'nin %1,4'ü büyüklüğüne ulaşacağı ve bunun telafisi için her bir sektörde Katma Değer Vergisi Oranının %16,2 oranında artması gerektiği bulunmuştur. Berberoğlu (1999) 1998 sonu itibarıyla Türkiye'nin, GB ile birlikte kaldırdığı gümrük ve fonlardan dolayı yaklaşık 8 milyar dolarlık gelir kaybına uğradına işaret etmektedir. Benzer şekilde, Togan (1997) GB'nin vergi gelirleri üzerindeki olası azaltıcı etkilerine vurgu yapmaktadır.

- Demir ve Temur (1998) ile Uyar (2001) dış ticaret istatistiklerini kullanarak GB'nin ticaret yaratıcı etkisi olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Ayrıca ticaret yaratma etkisinin birlik lehine ve Türkiye aleyhine olduğu belirtilmektedir. Her iki çalışmada da bu gelişmeye Türkiye'nin ithalatının ihracatından daha fazla artmasının neden olduğu ifade edilmektedir.
- Akkoyunlu-Wigley (2000) bölgesel ekonomik entegrasyonun etkilerini ölçen araştırmaların genel bir değerlendirmesini yaptıktan sonra GB'nin ticaret yaratıcı etkisinin, ticaret saptırıcı etkisinden daha fazla olduğu sonucuna varmıştır. Buna karşılık konuyu GB'nin Türkiye uygulaması açısından ele alınca, Birlik antlaşmasının Türkiye ekonomisine daha çok negatif etkiler yaptığı sonucuna varmıştır.
- Seyidoğlu ve Kemer (2002) GB'nin Türkiye'nin ithalat ve ihracatındaki AB'nin payını nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Yazarlar, GB döneminde AB'nin Türkiye'nin toplam sanayi malları ihracatındaki payının düştüğünü belirlemiştir. Yazarlara göre bu azalmanın temel nedeni tekstil ve hazır giyim sektörlerinde ortaya çıkan düşüştür. İthalatta ise AB'nin payı artmıştır. İthalattaki artışlar daha çok tüketimle ilgili sektörlerde ortaya çıkmıştır. Yazarlar bu gelişmeleri, Türkiye'nin AB kökenli sanayi mamulleri için daha fazla serbest pazar haline gelmesi olarak yorumlamaktadır (Yıldırım ve Dura 2007: 153).
- Morgil (2003) tarafından yapılan çalışmada GB'nin ticaret yaratma ve ticaret saptırma etkileri bakımından sürecin Türkiye aleyhine geliştiği ifade edilmiştir.
- Dura (2003) çalışmasında Türkiye'nin, AB yönlü ihracatının aynı yönlü ithalatı finanse etme gücü dönem başında yaklaşık %82 iken, dönem sonunda %60'a düştüğünü ve buna göre Türkiye-AB ticaretinin GB yoluyla serbestleştirilmesi, uzun dönemde Türkiye'nin AB yönlü ticaretini Türkiye aleyhine olumsuz etkilediğini belirtmektedir.
- Akkoyunlu-Wigley (2005) "Kâğıt ve kâğıt ürünleri, kimyasal madde ve ürünleri, ana metal sanayi; büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri; tıbbî aletler ve hassas optik aletler" sektörleri üzerine yaptığı çalışmada söz konusu sektörlerde, üretimin fiilî tüketim içerisindeki payı azalırken AB'den yapılan ithalatın payının arttığını, bir başka ifadeyle yurt içi üretimin AB'den yapılan ithalatla ikame edildiğini ifade etmektedir.
- Seki (2005) GB sonrasında Türkiye'nin AB'ye ihracatında sürekli bir artış kaydedilmesine rağmen ithalatın daha fazla arttığı ve GB'nin net ihracatı azalttığı sonucuna ulaşmıştır.

Gümrük birliğinin Türkiye'nin dış ticaretine olumsuz etki yapmadığını ve ya olumsuz etkinin diğer faktörlerden kaynaklandığını ortaya koyan çalışmaları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

- Soğuk (2002) tarafından gerçekleştirilen çalışmaya göre GB ile AB ülkelerine gümrük duvarlarını kaldıran Türkiye, beklenenin aksine bir gelir kaybına uğramamış, hatta belirli oranlarda gelir artışı ile karşılaşmıştır.
- GB'nin Türkiye'nin dış ticareti üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalardan biri de TÜSİAD (2003)'dür. Bu çalışmada elde edilen sonuç; GB'nin Türkiye'nin toplam ticaret hacmini arttırıcı bir etkisi olduğu, iddia edildiği gibi GB sonucu Türkiye'nin dış ticaret açığının büyümediğidir. Çalışmada AB'nin Türkiye'nin dış ticaretinde her zaman çok önemli bir paya sahip olduğu, bu oranın GB öncesi %48 gibi iken, GB sonrası da aynen devam ettiği ve %50 oranına ulaştığı vurgulanmıştır. Bu çalışmaya göre, Türkiye'nin dış ticaret dengesini etkileyen en önemli unsurlar, GB'den ziyade döviz kuru, faiz ve uluslararası ekonomik gelişmeler olmuştur.
- Akgündüz (2005) çalışmasında dış ticaret dengesinin Türkiye aleyhine ve AB ülkeleri lehine çok fazla bozulmadığı sonucuna ulaşmıştır.
- İKV (2003) tarafından hazırlanan çalışmaya göre GB Türk dış ticaretindeki değişimleri tek başına belirleyen bir süreç değildir. Bu çerçevede öncelikle 5 Nisan 1994 tarihinde yaşanan ekonomik kriz ile meydana gelen devalüasyonun yarattığı sorunların ve 1997 yılında dünya ekonomisinde patlak veren Asya, ardından Rusya krizlerinin değerlendirmelerde dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca 1998 Mart ayı itibariyle Türkiye ekonomisinde yaşanan ciddi durgunluğun, 1999 yılında gerçekleştirilen genel seçimler, Ağustos ve Kasım aylarında yaşanan deprem felaketleriyle sürmesi de, bu dönemde Türkiye- AB dış ticaretinin yapısını etkilemiştir. Son olarak Türkiye'nin kronik enflasyon sorununa çözüm bulmak temel amacıyla 2000 yılında uygulamaya koyulan ekonomik istikrar programının Kasım 2000, Şubat 2001 tarihlerinde yaşanan krizlerle hedeflerinden sapmasıyla oluşan istikrarsızlık ve devalüasyon, 2001 yılı ilk yarısındaki dış ticaret rakamlarında belirleyici olmuştur (İKV 2003: 4)

II) Türkiye Açısından Retrospektif Değerlendirme

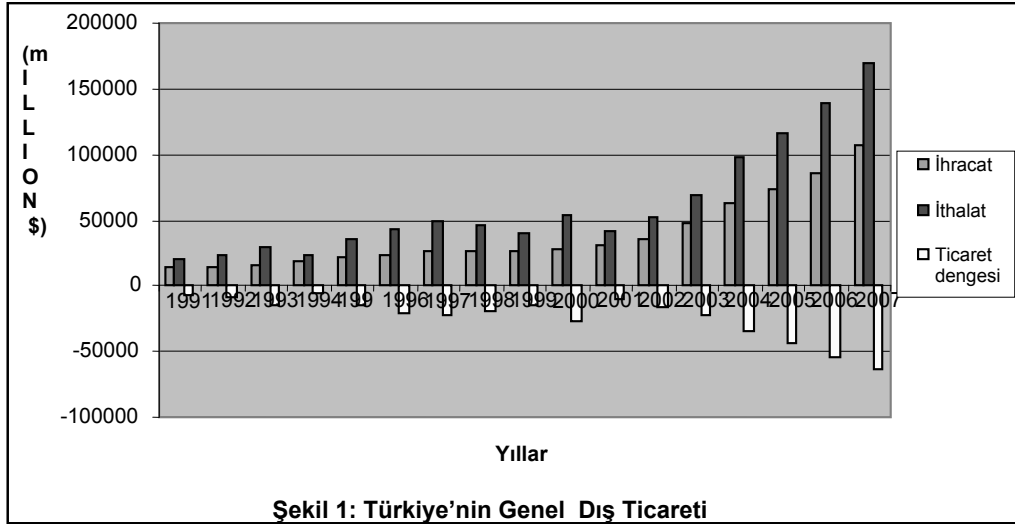
GB ile ilişkili olarak Türkiye'nin dış ticareti genel ve AB ile ilgili olmak üzere iki başlık halinde irdelenecektir. AB ile olan ticaret genel ticaretin önemli bir parçası olması nedeniyle GB sonrasında Türkiye'nin genel ticaretinde de iyileşme beklenmektedir.

A) Türkiye'nin Genel Dış Ticareti**Tablo 1:** 1991-2007 Dönemi Türkiye'nin Dış Ticaret Rakamları (Milyon Dolar)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	DENGE
1991	13.594	21.047	-7.453
1992	14.715	22.871	-8.156
1993	15.345	29.428	-14.083
1994	18.106	23.270	-5.164
1995	21.637	35.709	-14.072
1996	23.224	43.627	-20.403
1997	26.261	48.559	-22.298
1998	26.974	45.921	-18.947
1999	26.588	40.671	-14.083
2000	27.774	54.503	-26.729
2001	31.334	41.399	-10.065
2002	36.059	51.554	-15.495
2003	47.253	69.340	-22.087
2004	63.167	97.540	-34.372
2005	73.476	116.773	-43.297
2006	85.534	139.576	-54.041
2007	107.212	170.057	-62.844

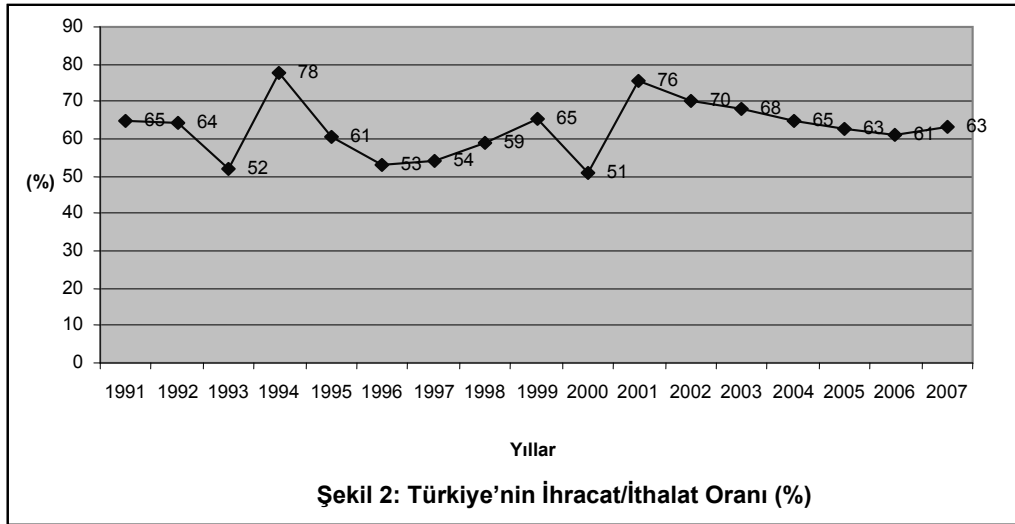
Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı Ar-Ge ve Değerlendirme Daire Başkanlığı

Tablo 1 ve Şekil 1'de görüldüğü gibi GB'ye girildiği 1996 yılında ticaret açığı bazı yıllar haricinde mutlak olarak artmış ve bu açık 2004 yılından sonra ciddi rakamlara ulaşmıştır. Şöyle ki, 2007 yılındaki ticaret açığı 2004 yılının yaklaşık iki katıdır. 1996 yılına göre değerlendirildiğinde ticaret açığının daha düşük olduğu yıllar kriz yıllarına tekabül eden 1999, 2001 ve 2002 yıllarına rastlamaktadır.

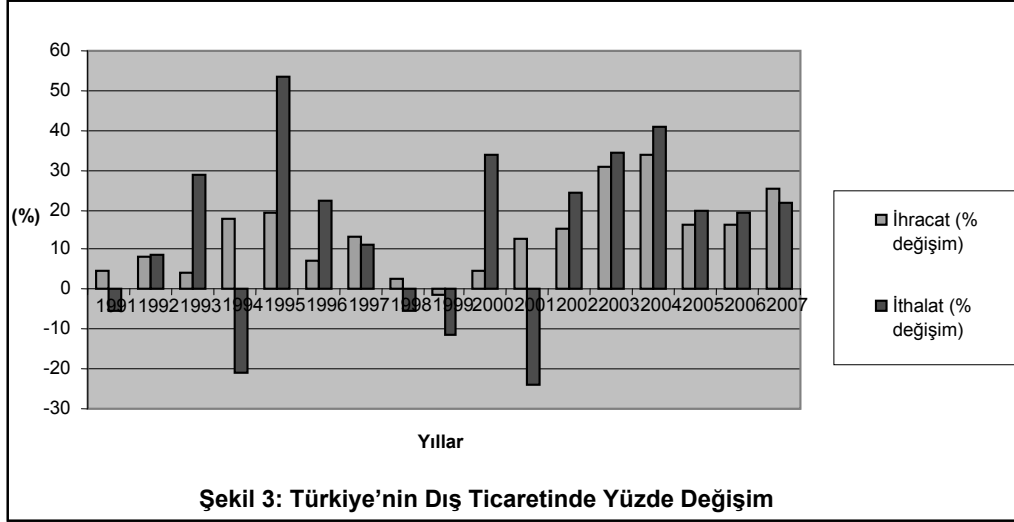
Şekil 1: Türkiye'nin Genel Dış Ticareti

İhracatın ithalatı karşılama oranına baktığımız zaman istikrarsız bir gelişim gözlemekteyiz. Günümüzde bu oran 1990'lı yılların gerisinde kalmaktadır. Şöyle ki, bu oran 1994'de % 78 iken 2007'de % 63'e gerilemiştir. GB'ye girildiği 1996 yılında bu oran % 53 iken yükselmeye başlamış 2000'de % 51'e düşmüş, 2001'de % 76'ya çıkmış ancak bu yıldan sonra düşüşe geçerek 2007'de % 63 olmuştur (Şekil 2).

Şekil 2: Türkiye'nin İhracat/İthalat Oranı (%)

GB'nin dış ticarete etkisini analiz etmenin diğer bir yolu ise ihracat ve ithalattaki değişim yüzdelerini takip etmektir. Şöyle ki, GB sonrası ihracat artışındaki değişim yüzdesinin ithalattan daha fazla olması öngörülmüştür. Ancak, 1996 yılı da dahil olmak üzere kriz yıllarını yansıtan 1998, 1999 ve 2001 yılları haricinde ithalattaki artış hızı ihracattan fazla olmuştur (Şekil 3).

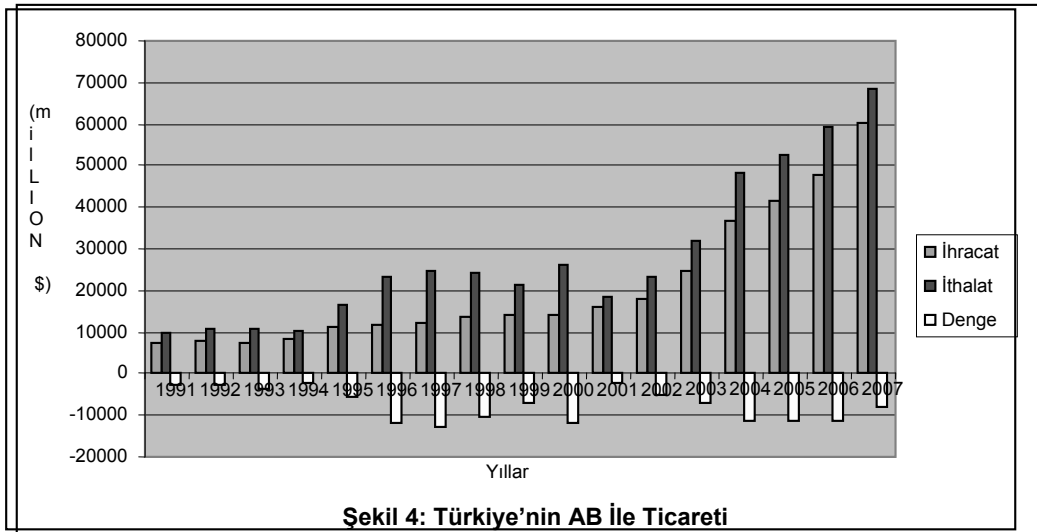
B) Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Ticareti

GB'nin etkilerini araştırmanın diğer bir yolu ise Türkiye'nin AB ile dış ticaretinin seyrini incelemektir. Tablo 2 ve Şekil 4'de görüldüğü gibi AB ile ticarete mutlak değer olarak ithalat ihracattan daha fazla olmuştur. Özellikle, GB'ye girildiği 1996 ve akabinde 1997 yılında ithalat önemli şekilde artmıştır. Olumlu olarak değerlendirilebilecek önemli bir husus ticaret açığının pek artmadığıdır. Şöyle ki, 1995 yılındaki ticaret açığıyla 2006 yılındaki ticaret açığı takriben aynıdır.

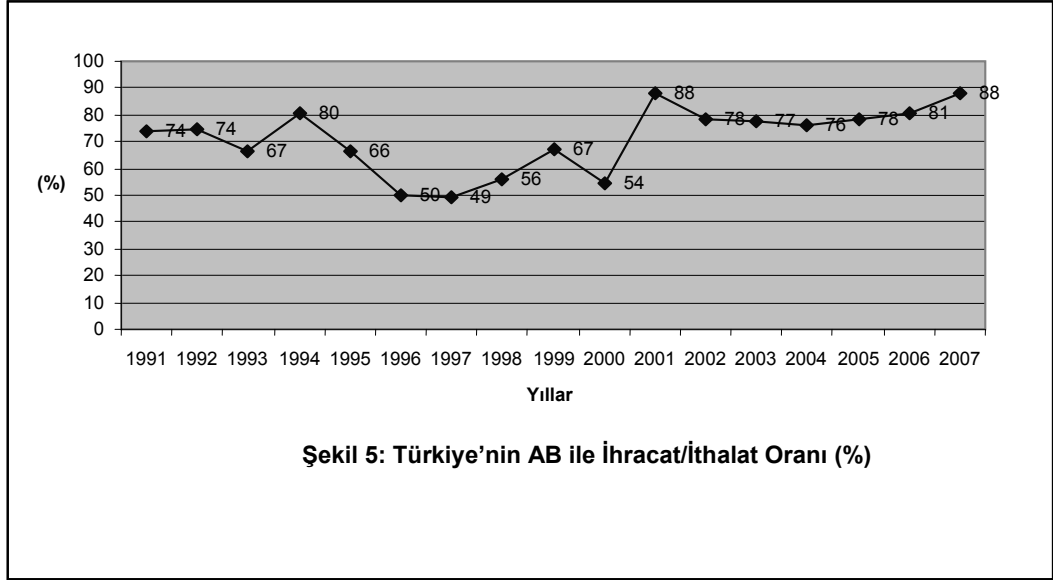
Tablo 2: 1991-2007 Dönemi Türkiye'nin AB ile Dış Ticaret Rakamları (Milyon Dolar)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	DENGE
1991	7348	9897	-2549
1992	7937	10656	-2719
1993	7.289	10.950	-3.661
1994	8.269	10.279	-2.010
1995	11.078	16.760	-5.782
1996	11.548	23.138	-11.590
1997	12.248	24.870	-12.622
1998	13.498	24.075	-10.577
1999	14.333	21.419	-7.086
2000	14.352	26.388	-12.036
2001	16.118	18.280	-2.162
2002	18.059	23.124	-5.065
2003	24.484	31.695	-7.211
2004	36581	48103	-11522
2005	41365	52696	-11331
2006	47935	59401	-11466
2007	60399	68612	-8213

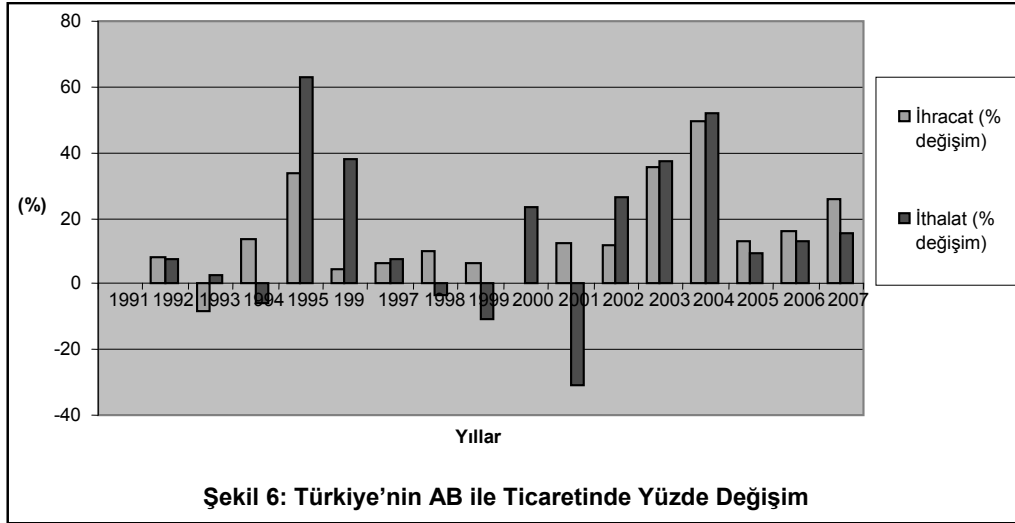
Kaynak: DTM, DİE

İhracatın ithalatı karşılama oranı incelendiğinde GB'ye girildiği 1996 yılında bu oran % 50 iken 2007'de bu oran % 88'e yükselmiştir. Ancak, 1996 yılı sonrası 2001, 2006 ve 2007 yıllarını kapsayan üç yıl haricinde ihracatın ithalatı karşılama oranı 1994 yılının altında gerçekleşmiştir (Şekil 5)

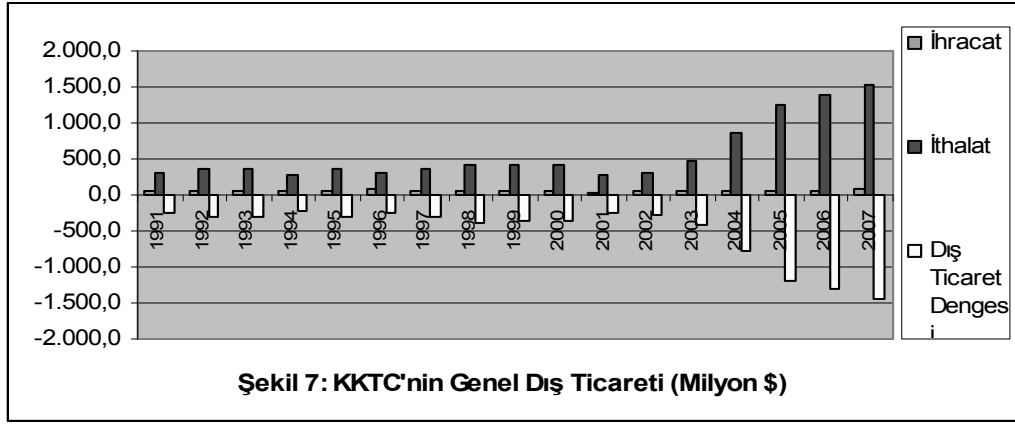
Özellikle GB sonrası AB ile ticarete ihracatın artış oranının ithalattan fazla olması beklenmektedir. Ancak, bu durumun özellikle son üç yılda gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Onun haricinde, AB ile ticarete 1998, 1999 ve 2001 yılları haricinde ithalattaki artış oranı ihracattan fazla olmuştur (Şekil 6). Son üç yıldaki bu durumun GB'nin sonucu mu yoksa başka faktörlerden kaynaklandığının araştırılması bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

III) KKTC Açısından Retrospektif Değerlendirme

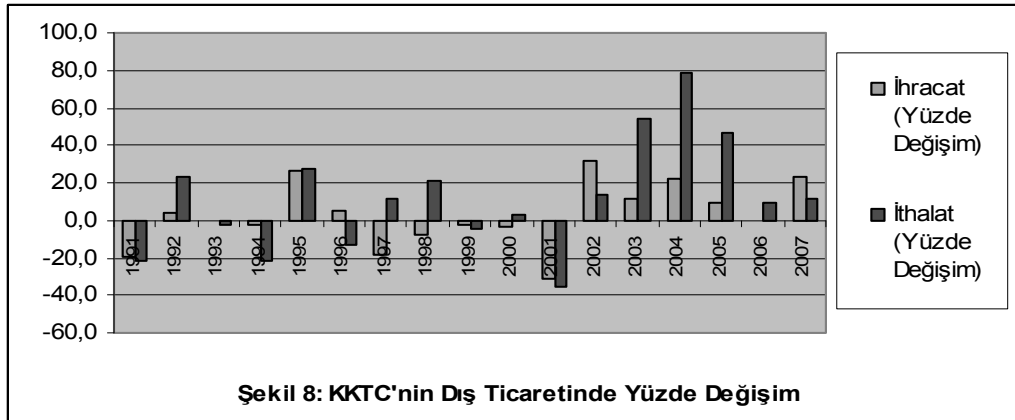
Çalışmanın sistematığıne uygun olarak KKTC'nin de dış ticaret rakamları TC için olduğu gibi 1991-2007 yıllarını kapsayacaktır. Bu değerlendirmede amaç, söz konusu dönemde KKTC'nin dış ticaretteki gelişim sürecini ve Türkiye'nin dahil olduğu GB'nin KKTC'ye muhtemel etkisini saptamaktır. KKTC'nin dış Dünya ile irtibatının olmaması ve Türkiye aracılığıyla uluslararası ticari ve finansal açılımını sağlaması, GB'nin Türkiye için öngörüldüğü gibi "KKTC ticaretine de pozitif yönde ivme kazandıracak" argümanı geliştirilebilir. Bu argümanın doğruluk derecesi ise aşağıdaki gibi tablosal analizle irdelenecektir.

Şekil 7'de görüldüğü gibi KKTC'de 1996 yılı öncesi olduğu gibi sonrasında da dış ticaret mutlak olarak ihracatın aleyhine oluşmuş ve özellikle 2002 yılı sonrası ticaret açığı önemli derecede artmaya başlamıştır.

Kaynak: KKTC Devlet Planlama örgütü

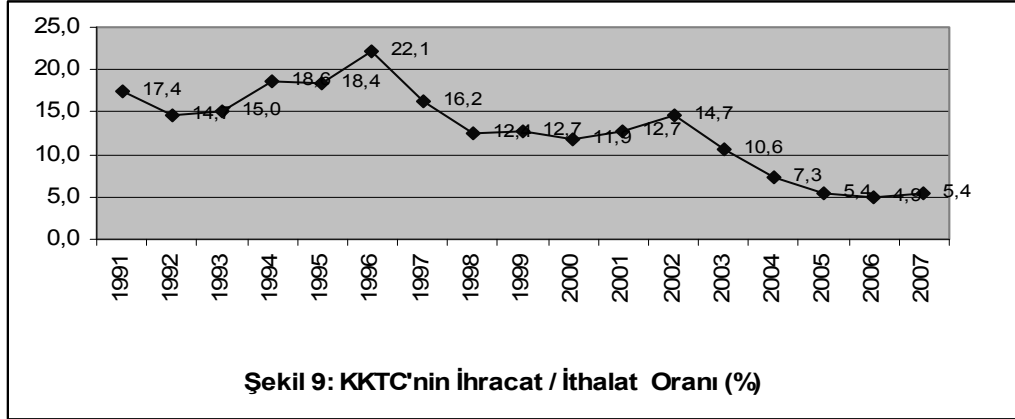
İhracat ve ithalattaki artış yüzdesi itibariyle incelendiğinde özellikle 1996 yılı sonrasında ihracat 2002 yılına kadar negatif yüzde büyüme göstermiştir. Bu yıldan sonra ise ithalattaki yüzde artış ihracattaki yüzde artıştan daha fazla olmuştur (Şekil 8). Tabii ki, KKTC ihracatındaki bu olumsuz gelişmeye, KKTC menşeli ürünlerin AB ülkelerine ihraç edilmesini, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) makamlarından alınacak resmi belge şartına bağlayan 1994 tarihli Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) kararının da etkisi bulunmaktadır.

Kaynak: KKTC Devlet Planlama örgütü

KKTC'nin yukarıda açıklanan dış ticaret verileri ile aynı paralelde özellikle 1996 yılı sonrasında iyileşme yerine kötüleşme yaşanmıştır. Şöyle ki, ihracatın

ithalatı karşılama oranı 1996'da % 22.1 iken bu rakam bazı yıllar haricinde devamlı düşmüş ve 2006'da %4'lere kadar gerilemiştir (Şekil 9).

Kaynak: KKTC Devlet Planlama örgütü

IV) Sonuç

GB antlaşması ile Türkiye ekonomisine yönelik olarak başta dış ticaret olmak üzere, büyüme, verimlilik, rekabet, yabancı yatırım ve istihdam gibi olumlu etkiler beklenmiştir. GB'nin Türkiye'ye etkileri üzerine beklentiler genelde dış ticareti üzerine yoğunlaşmaktadır. Retrospektif olarak tablosal yapılan analizde GB'nin Türkiye'nin dış ticaretine olumlu katkı yaptığı konusunda kesin bir kanıya varmak mümkün değildir. Üstelik, uğranılan gelir kaybı dikkate alındığında GB'nin dış ticarete olumsuz etki yaptığı şeklinde yorum yapmak pek de yanlış olmaz. Şöyle ki, Türkiye'nin genel olarak ticaret açığı son dört yıl içerisinde neredeyse üçe katlanarak devasa boyutlara ulaşmıştır. AB ile ticarete ise ticaret açığı artmamış olmasına rağmen düşmüş olduğu da söylenemez. Ayrıca, AB ile yapılan ticarete GB öncesinde olduğu gibi sonrasında da her zaman için ithalat ihracattan daha fazla olmuştur. Benzer şekilde, son üç yıl hariç AB ile ithalattaki artış oranı ihracatın üzerinde gerçekleşmiştir.

GB'nin olumlu etki yapmamasına gerekçe olarak ortaya konan iç ve dış ekonomik krizler, yanlış makro-ekonomik politikalar, eksik yapısal reformlar, teknolojinin modernize edilmemesi gibi mazeretler ise tartışmayı başka platforma taşımaktadır. Şöyle ki, söz konusu mazeretlerin ortadan kalkması ve Türkiye'nin yapısal olarak daha güçlü duruma gelmesi halinde GB'ye atfedilen başrol figüranlığa dönüşmez mi?

GB'nin Türkiye'ye olduğu gibi Türkiye ile ekonomik olarak entegre olan KKTC'ye de olumlu etki yapacağı öngörüsünde bulunulabilir. KKTC'nin dış ticaretindeki gelişmeler Türkiye ile eş zamanlı salt tablosal olarak incelendiğinde özellikle GB sonrası KKTC ticaretinde olumsuz değişimlerin gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Bu olumsuzlukta, KKTC ihracatına ambargo niteliği taşıyan ATAD kararının da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, Türkiye için ifade edilebileceği gibi GB antlaşmasının tablo verileri itibariyle KKTC ticaretine de olumlu etki yapmadığı tespitine varılabilir.

Çalışmada özetle GB'nin Türkiye ve KKTC dış ticaretlerine etkisi salt tablosal olarak retrospektif incelenmiştir. Sonuç olarak GB'nin ne Türkiye ne de KKTC'ye olumlu etki yapmadığı tespiti yapılabilir. Tabii ki, bu yapının oluşmasında başta global ve ülkede yaşanan krizler, yapısal dönüşüm problemleri ve modernizasyon olmak üzere çeşitli nedenler ortaya konabilir. Ancak, unutulmamalıdır ki Türkiye'nin GB'ye girmesi ile dış ticaretin önündeki yapısal ve diğer sorunların çözümünün de ivme kazanacağı ortaya konan GB motivasyonunun önemli bir parçası idi.

KAYNAKÇA

Akkoyunlu-Wigley, Arzu; (2000), “Bölgesel Ekonomik Bütünleşme Antlaşmalarının Etkisini Ölçen Ampirik Çalışmaların Genel Değerlendirilmesi”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (2),

Akkoyunlu-Wigley, Arzu; (2005), *Avrupa Birliği ile Gümrük Birliğinin İmalat Sanayii Üzerindeki Ticaret Yaratıcı Etkileri*, Basılmamış Çalışma.

Akgündüz, Mustafa; (2005), “Gümrük Birliği Öncesi ve Sonrasında Türkiye ile AB Ülkeleri Arasındaki İthalat-İhracat İlişkileri: Ekonometrik Bir Analiz,” *VIII. İktisat Öğrencileri Kongresi*, İzmir.

Berberoğlu, Enis (1999), “Gümrük Birliği'nde rekabetin doğru adresi”, *Hürriyet Gaztesi*, 25 Mayıs, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=-81480&yazarid=6>, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2008.

Çimen, A. (1996), *Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.

Demir, Osman ve Yusuf TEMUR; (1998), “Gümrük Birliğinin ilk iki Yılı Değerlendirmesi”, *Dış Ticaret Dergisi*, 11.

DTM (2005), *Katma Protokol: Türkiye-AET Ortaklığının Geçiş Dönemi*, <http://www.foreigntrade.gov.tr/AB/katmapro.htm>, Erişim Tarihi: 17 Temmuz.

Dura, C. (2003), “Gümrük Birliği Türkiye Ekonomisi'nin Dış Finansmanını Nasıl Etkiledi?”, *2023 Aylık Dergi*, Aralık.

Harrison G.W., T. F. Rutherford and D. G. Tarr, (1996) “Economic Implications For Turkey of a Customs Union With The European Union,” *Policy Research Working Paper No. 1599*, The World Bank.Moffett, M., A. Washington.

İKV (2003), *Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını.

Morgil, O. (2003), *Ekonomik Açından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliğinin İşleyişi*. İşveren Dergisi, 15 Ocak, ss. 15-19.

Özkale, N.L. ve F. N. Karaman (2006), “Gümrük Birliği’nin Statik Etkileri”, *Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları*, Yıl:1, Sayı: 1, ss. 117-138.

Seki, İsmail; (2005), “Gümrük Birliği’nin Türkiye’nin Net İhracatı Üzerine Etkileri 1985–2003”, İnternet Adresi: http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/ismail_seki.pdf, Erişim Tarihi: 11.12.2006.

Seyidoğlu, Halil ve B. Kemer (2002), “Türkiye-AB Gümrük Birliği İlişkilerinde Uygulamanın Değerlendirilmesi”: 1969-1999”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(1-2), ss. 1-9.

Soğuk, H. (2002). *Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisine Etkileri*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul.

Stonehill and D. Eiteman (2006), *Fundamentals of Multinational Finance*, 2nd ed., Pearson/Addison Wesley, United States of America.

Seyidoğlu, H. (2007), *Uluslararası İktisat*, Geliştirilmiş 16. Baskı, İstanbul.

Togan, S. (1997), “Opening up the Turkish Economy in the Context of the Custom Union with EU”, *Journal of Economic Integration*, 12 February, pp. 157-179.

Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneđi (2003), *Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Gümrük Birliği’nin Dış Ticaretimize Etkileri*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.

Uyar, S.; (2001), “Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”, *Dış Ticaret Dergisi*, 20.

Yıldırım, E. and C. Dura (2007), “Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusundaki Literatüre Bir Bakış”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:28, Ocak-Haziran, ss. 141-177.